लक्षणप्रयमो निपीडितो नखाग्निदग्धाग्निदग्धो कल्कालकः" । इन्द्रजमाह "निदानाद्गतिसंक्षयात् क्षेयः शोथो हिदोषजः" । सन्निपातिकमाह "सर्वाकृतिः सन्निपाताच्छोथोऽग्निजलक्षणः" । अग्निजलक्षणं दल्हुक्तः सर्वाकृतिरिति उक्तवातजादिशोथसकलक्षणनिवमार्थम् । अथाभिघातजमाह "अभिघातेन मर्माद्यिच्छेदभेदक्षतादिभिः । क्रिमिभिर्दष्टभिर्मर्मातङ्कविषकृतैः । रक्षे मूकैश्च संस्पर्शाज्जायन्ते स्फोटिषर्पवान् । अशोथ लोहिताभास प्रायशः पित्तलक्षणः" । छेदः खड्गादिना भेदः शस्त्रादिना । क्षतं शरादिना नाराचादि च । आदिशब्देन लगुडप्रहारादि गृह्यते । मर्मातङ्कैः रक्षैः कपिकच्छुजैः मूकैः विसर्पवान् प्रवरक्षणः पित्तलक्षणः पैत्तिकशोथलक्षणः । अथ विषजमाह "विषजः सविषप्राणिपरिसर्पणमूलक्षात् । दंष्ट्रादन्तनखाघाताद्विषप्राणिनामपि । विषमूलमणुक्षोपहतलवहस्तुषकुरात् । विषदूषानिलक्षयोद्भरयोगावधूननात् । मृदुश्लक्ष्णोऽवलम्बी च शोथो वृद्धवाक्करः" । परिसर्पणात् शरीरोपरि सञ्चरणात् । दंष्ट्रा द्विगुणीकृता दन्तावलिः । (चोक्ष) इति लोके । दन्ता. आस्ये भवाः । अविषप्राणिनामपीत्यनेन दंष्ट्रादन्तवतां स्वभावादेव सविषत्वं किन्तु सर्वादिविषं मारकं भवति अविषप्राणिनां दंष्ट्रादिविषं शोथव्यथादिकरं भवतीति विशेषः । विषमूलेत्यादि । विडाद्युपहतं सविषमन्नं यद्वस्तु तथा सङ्करः सन्नाजैनीभिः क्षिप्तो धूलयादिः तेषां सम्पर्कात् । गरयोगावधूननात् गरः संयोगजं विषं तस्य योगो यस्य तेन वस्तुनाऽवधूननात् । अवलम्बी लम्बमानः । अयमयामन्तुजस्तथापि सामान्यान्तुजशोथाच्चिकित्सातोऽस्य विशिष्टचिकित्साभिधानाय पृथक् पठितः । यत्र स्थिता दोषा यत्र शोथं कुर्वन्ति तदाह "दोषाः त्रयस्तु मूर्धं हि कुर्वन्त्यामाशये स्थिताः । पित्तामाशयस्था मध्ये तु वर्चःस्थानगतास्त्रयः । कफस्तु देहमनुप्राप्य कुर्यः सर्वसरं तथा । ऊर्ध्वम् उरःप्रभृतमूर्ध्वम् । मध्ये उरःपक्वाशयमध्ये । अधः पक्वाशयादधः । उपद्रवानाह "हृद्दिमासोऽरुचिस्तृष्णा ज्वरोऽतीसार एव च । यस्माच्च आमदौर्बल्यं शोथ एते उपद्रवाः" । तत्र शोथामाध्यत्वमाह "श्वासः पिपासा हृदि दौर्बल्यं ज्वर एव च । यस्य चान्ने रुचिर्नास्ति प्राणिनस्तं विवर्जयेत्" । स्वार्थे क । तत्रार्थे शब्दच० ।

शोथघ्नी स्त्री शोथं हन्ति हन-टक् ङीप् । १पुनर्नवायाम् अमरः । २शालपर्ण्यां च राजनि० । ३शोथनाशके शोथघ्नाश्रे त्रि० ।

शोथजिह्वत् पु० शोथं जयति हरति वा जि-हृ-शतृ क्विप् । भल्लातके रत्नमा० । [वायां त्रिका० ।

शोथजिह्व पु० शोथे जिह्वः विपरीताचरणशीलो । पुनर्न-

शोधन न० शुध-णिच्-ल्युट् । १शौचे २विशोधने यद्भच० । ३कांसीसे राजनि० । ४मलादेर्विरेचने ५दोषनिवारणे ६ऋणादिनिर्यातने च । शुध-णिच्-ल्यु । ७निम्बूके इ० राजनि० । ८शुद्धिकारके त्रि० । शुध्यत्यनया करणे ल्युट् ङीप् । ९कर्मार्जन्याम् स्त्री अमरः । १०ताम्रूलवल्ल्यां ११मौर्व्यां च स्त्री ङीप् । १२विहितानिषिद्धतनादिविचारणे न० "सूर्यपरुषवातेन समानो नास्ति कश्चन । तत्र यद्यत् कृतं सर्वमन्नफलदमेव । न सावतिविचारादिशोधनं सूर्यपर्वणि" मत्स्य० । दोषनिवारणञ्च धातुविशेषस्य द्रव्यान्तरेण संयोजनम् "पलशोलतपत्राणि हेम्नो वङ्गो प्रतापवेत् । निषिञ्चेत तप्ततप्तानि तैले तक्रे च काञ्जिके । गोमूत्रे च क्रमत्यानां कषाये तु त्रिधा त्रिधा । एवं हेम्न परेषाञ्च धातूनां शोधनं भवेत्" इत्यादिप्रकारेण धात्वादीनां दोषनिवारणम् । १३व्रणादेः क्लेदपूयाद्युपचारणे च "व्रणस्य त्वविशुद्धस्य कार्यः शुद्धिकरः स्मृतः । पटोलनिम्बपत्रस्य सर्वत्रैव प्रयुज्यते । वातिके दशमूलानां क्षीरिणां पैत्तिके व्रणे । आरग्वधादेः कफजे कण्टकाः शोधनं मतम् । १४पाण्डुलेख्यादेर्दोषनिवारणे भावप्रकाशे दृश्यम् । १५भाव्याङ्गात् भाजकस्य हरणे ।

शोधनीबीज न० ६त० । जयपाले राजनि० ।

शोधित त्रि० शुध-णिच्-क्त । मलाद्युपचारेण १कृतसंस्कारे २मार्जिते अमरः ।

शोफ पु० शु-फन् । शोथे अमरः । शोथशब्दे दृश्यम् ।

शोफघ्नी स्त्री शोफं हन्ति हन-टक् ङीप् । १शालपर्ण्यां २रक्तपुनर्नवायाञ्च राजनि० । [राजनि० ।

शोफनाशन पु० शोफं नाशयति नश-णिच्-ल्यु । नीलदण्डे

शोफहृत पु० शोफं हरति हृ-क्विप् । भल्लातके भावप्र० ।

शोभन न० शोभते शुभ-ल्य । १पद्मे शब्दमा० । विष्णुस्मादिषु २पञ्चमे योगे पु० ज्यो०त० । ३शोभायुक्ते त्रि० । ४सुन्दरे त्रि० ५मद्दे इ० धरणि ।

शोभनक पु०शोभनाय कायति कै-क । शोभाञ्जनवृक्षे शब्दच०